

DE ZIEL VAN HUIS TE VRAAG

DOOR MARIE-LOUISE MEURIS

Een jaar geleden overleed Leon van der Heijden. Dertig jaar lang woonde hij, samen met zijn vrouw Willemijn van der Helm, in de aula van de gesloten begraafplaats Huis te Vraag in Amsterdam. En zo werd hij als vanzelf tuinman van de begraafplaats. Een tuinman met een bijzondere visie en filosofie. Zijn doel: de Stemming bewaren. Marie-Louise Meuris leerde hem kennen toen zij directeur was van De Nieuwe Ooster en voelt zich voor altijd schatplichtig aan hem.

Waarom ik op 31 maart 2003 een afspraak had met de beheerders van Huis te Vraag weet ik niet meer.

De begraafplaats viel in die tijd onder het stadsdeel Zuid, de Algemene Dienst Begraafplaatsen en Crematoria was al eerder opgeheven. Wel weet ik nog dat ik, onvoorbereid, door het hek het prachtige laantje op liep en overvallen werd door de onaardse stille schoonheid van deze plek. Leon van der Heijden en Willemijn van der Helm, het beheerdersechtpaar, leidden me die eerste keer trots rond op 'hun' terrein. De beschermende hoge bomen, daaronder de oude zerken, opgenomen in strakke klimopformaties, de bijzondere houtwallen om het terrein, het hek met het uitzicht op het weilandje. Ik had nog nooit zoiets moois gezien.

Maar het was niet alleen de begraafplaats die me raakte. Het was het geheel. De natuur, het verhaal, die twee mensen, de kunst. De man en zijn filosofie, zijn imponerende klassieke schilderijen, zijn geschriften over hoe hij naar de wereld en naar deze plek keek. De vrouw en haar potten met planten op de veranda, haar wekelijkse vaas met bloemen en gedicht in het portiershuisje, haar bijzondere handgeschreven kaartjes met toepasselijke teksten, haar onvoorwaardelijke leeuwinnentrouw aan haar man.

Gesamtkunstwerk

Ik wist meteen: dit is een gesamtkunstwerk, treffend samengevat in de titel van het autobiografische boek uit 2007: *Huis te Vraag als wereld. Leven, wonen en werken, dood en begraven*. In het boek vertelt Van der Heijden hoe hij min of meer vanzelf tuinman werd. In een kort sollicitatiebriefje schreef hij dat hij graag iets tot stand wilde brengen. En de plek geschikt maken voor het doel, zonder uit te leggen wat dat doel was: 'Het ging om het Huis, de Aula, de gedachte aan een baantje als tuinman kwam niet bij me op.' De toenmalige directeur van de Algemene Dienst

de herfst begon hij met snoeien en legde van het dode hout de houtwallen aan rondom het terrein. Ook maakte hij een begin met het herstel van de paden en de hagen. Tegen die tijd kreeg hij ook enig idee van de plek als Thuis.

Hij beschrijft hoe hij samen met zijn vrouw een heel eigen betekenis gaf aan deze bijzondere plek. Een plek van toegewijde arbeid, waar ze met dankbaarheid en waardering keken naar hun omgeving, waar hun hart was, waar zij stand hielden en hun schat verdedigden. Zij leefden naar het motto van zijn boek, een citaat van de Perzische filosoof en dichter Jalal ad-Din Rumi (1207-1273): *Wherever you stand, be the soul of the place*. In zijn eigen woorden: 'We onderhouden Huis te Vraag als geheel en als afgeronde eenheid, als een wereld. Wij onderhouden dus ook het wonen en het Zijn, de Stemming en de veiligheid, de geschiedenis en de Naam en niet op de laatste plaats onderhouden wij de traditie van het vragen.'

Slecht of slordig onderhoud is immoreel, omdat het grote schade toebrengt aan de aarde en de samenleving

begreep de bedoeling en wenste hem alle succes.

Tegen het einde van het eerste seizoen had Van der Heijden een indruk van de tuin. Hij kende alle bomen en struiken en had een besef hoe alles er voor stond. In

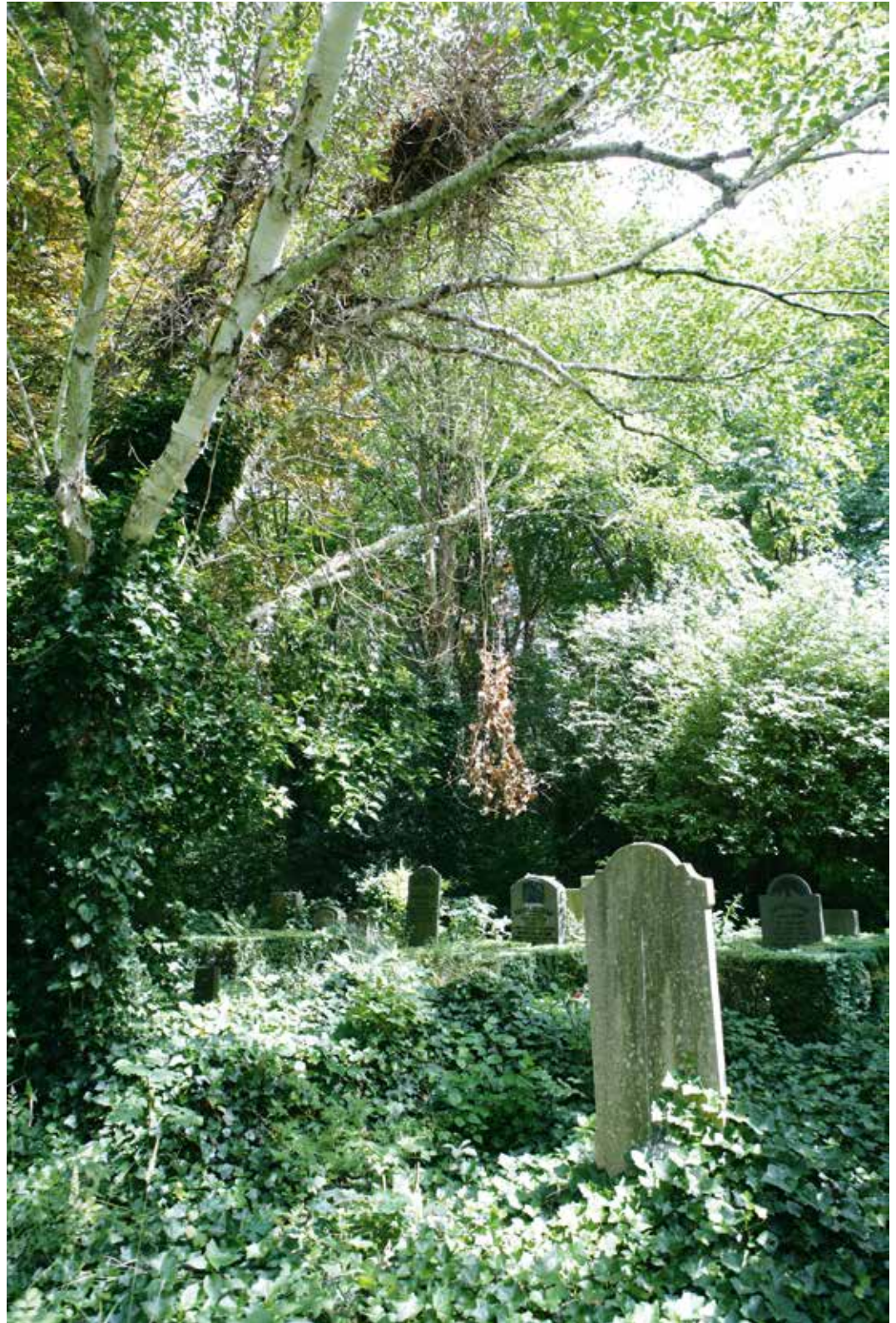
Ik denk dat dit is wat bezoekers voelen als ze zich op deze gewijde grond begeven. Hier is nog iets van de Ziel, van iets oers, van wat was, van hoe het zou moeten zijn. Een bijna verloren gegane wereld, waar we allemaal naar op zoek zijn, een

Foto: Pauline Prior

troostende plek voor onze gekwetste harten en hoofden.

Het gat in de grond

Huis te Vraag, de begraafplaats én het boek, zijn in mijn ogen verplichte kost voor iedere begraafplaatsbeheerder. 'Het in de grond begraven, is de essentie van het begraven en met hoeveel rituelen men de begrafenis ook omgeeft, met die essentie, het gat in de grond, zal men altijd voeling moeten houden.' En: 'Als je met plezier op de begraafplaats wilt werken, zul je voeling moeten hebben met het religieuze, dat is juist de bestaansgrond,' aldus Van der Heijden. Hij laat in woord en daad zien hoe je kan kijken naar en omgaan met een begraafplaats. Hij ziet de verhalen achter de vele grafzerken, legt uit hoe je bladhopen kan laten liggen waarmee ze onderdeel worden van het kunstzinnige geheel, vertelt over bijzondere ontmoetingen met bezoekers, en noemt slecht of slordig onderhoud immoreel, omdat het grote schade toebrengt aan de aarde en de samenleving. Onderhoud plegen, een vriendelijk woord, informatie geven over de plek, alles hangt met alles samen, alles is een voortdurende oefening in het onderhoud van het leven op aarde. Het is een taak die nooit afkomt en die niet onderbroken mag worden. Als een rechthebbende in een brief klaagt

over de staat van het familiegraf krijgt hij uitvoerig uitgelegd waarom de situatie is zoals hij is. Van der Heijdens filosofie in een notendop: 'In een gewoon geval van verwaarlozing staat U eenvoudig in het Recht, maar nu

ligt het gecompliceerder. Aan het laantje waar Uw familiegraf ligt, heb ik vier jaar gewerkt en de klimopbegroeiing zoals ik die aantrof heb ik sindsdien gecultiveerd conform mijn opdracht (d.w.z. de Stemming bewaren, MLM). Het is een van

de mooiste momenten geworden in de tuin, een moment in een ritme en het valt mij werkelijk zwaar dit te moeten afbreken. Als tuinman van de begraafplaats respecteer ik de rechten van de grafelijke en kom hen daarin zoveel als doenlijk tegemoet, maar als de tuinman van de Tuin dien ik ook de rechten van de Tuin. Ik verzoek u vriendelijk de kwestie nog enige tijd te overdenken... soms komt de oplossing in de tussentijd vanzelf.'

Je eigen kleine deeltaak

Ergens in zijn boek schrijft Van der Heijden dat wanneer je in het grote levenswerk je eigen kleine deeltaak hebt gevonden, wanneer je een manier en een plek hebt gevonden waar je je nuttig kan maken, dat je dan het geheim van geluk hebt ontdekt.

Die plek en die manier hadden hij en zijn vrouw zeker gevonden, maar toch lag het geluk te vaak op afstand. Want hun leven op Huis te Vraag was dertig jaar lang, naast idylle en een doordacht werkzaam leven, ook een gevecht. Tegen projectontwikkelaars, die op deze mooie plek aan de Schinkel liever woontorens wilden bouwen. Tegen de mannen van de plantsoendienst, die niets snapten van een bedachtzaam luisteren naar wat een boom wilde, nee, die boom moest óm. Tegen het onbegrip van het totale ambtelijk apparaat. En soms vocht Van der Heijden ook tegen zichzelf. Want tijdens zijn queeste waren er altijd medestanders, maar dat werd door hem niet altijd gezien en gevoeld. Ook al werd de begraafplaats uiteindelijk een gemeentelijk monument en onderdeel van de Hoofdgroenstructuur van Amsterdam, de strijd hield nooit op. Zelfs tot op de dag van vandaag, nu er kennelijk plannen bestaan om de plek op te nemen in een openbaar stadspark.

Voor altijd schatplichtig

Huis te Vraag moet nu verder zonder zijn inmiddels overleden beschermheer, en ook de beschermvrouwe heeft de plek achter zich moeten laten. Dankzij hen beschikt Amsterdam over een unieke monumentale groene stilteplek. Dat er nooit échte erkenning kwam voor het levenswerk van het beheerdersechtpaar, geen

VERLEDEN EN TOEKOMST

De weg van Haarlem naar Amsterdam dateert al van voor 1400. En bijna even oud is het veerhuis annex herberg, op het punt waar de weg de Schinkel bereikte, en waar men wat te drinken kon krijgen en iets te eten. Aan de weg stond een bord 'te vraghe', wat zoveel betekende als 'hier kun je iets vragen'. Omstreeks 1618 bouwde een Amsterdamse lakenfabrikant op dezelfde plek aan de Schinkel een landhuis, dat hij de naam 't Huys te Vraag' gaf. In 1890 werd het huis gesloopt, maar de naam bleef. Een jaar later kreeg de nieuwe eigenaar van het grondstuk toestemming van het gemeentebestuur van Sloten om hier een begraafplaats te beginnen. De eigenaar liet briefpapier drukken met als hoofd 'Protestantsche Begraafplaats te Vraag'.

In 1962 vond de laatste begrafenis plaats, in totaal waren er 16.000 overledenen begraven. Er kwam geen toestemming tot uitbreiding en het grondstuk werd in 1963 verkocht aan de gemeente Amsterdam. Inclusief de begraafplaats en de doden.

De aula is nu onbewoond, maar een deel is nog in gebruik als werkplek voor de tuinvrouwen en vrijwilligers. Stichting Huis te Vraag, opgericht door vrienden van de begraafplaats, zoekt organisaties om mee samen te werken en wil van Huis te Vraag weer een echte afscheidspreekplek maken, een overzichtstentoonstelling van het werk van Van der Heijden inrichten en ruimte bieden voor lotgenotenbijeenkomsten over rouw en verlies. Huis te Vraag als Kunst- en Kenniscentrum: Leven, wonen en werken, dood en begraven. Met als missie: 'de Stemming te reflecteren, te onderzoeken en vooral altijd vragen te blijven stellen...'

Willemijn van der Heijden is erelid van de stichting. (Op de foto het portiershuisje op Huis te Vraag.)

erepenning van de gemeente Amsterdam, geen koninklijke onderscheiding, is onbegrijpelijk. Ik kan er nog steeds kwaad om worden.

De herinnering aan deze twee bijzondere mensen leeft voort in mijn eigen leven. Eerst tijdens mijn werk op De Nieuwe Ooster, nu in mijn manier van tuinieren, in hoe ik me verbonden voel met de plek waar ik woon, in alle dingen die ik met hart en hoofd tot stand probeer te brengen, mijn eigen gesamtkunstwerk. Ik ben voor altijd schatplichtig aan Leon van der Heijden en Willemijn van der Helm. ■

Zie www.huistevraag.nl. In 2020 verscheen een nieuwe druk van het boek van Leon van der Heijden, onder de titel *Leven, wonen en werken, dood en begraven*, ISBN 978-94-925630-8-8, mail of bel Huis te Vraag: tel. 06 221 207 87 / patrick@huistevraag.nl.